

Jürgen Moltmann

Ukřižovaný Bůh

Kristův kříž jako
základ a kritika
křesťanské
teologie

obsah

Předmluva překladatele → 13

Několik úvodních poznámek → 17

I. Identita a relevance víry → 25

1. Krize relevance křesťanského života → 28

2. Krize identity křesťanské víry → 42

3. Zjevení v rozporu a dialektickém poznání → 52

II. Odpor kříže vůči jeho výkladům → 59

1. Nenáboženský kříž v církvi → 61

2. Kult kříže → 74

3. Mystika kříže → 79

4. Následování kříže → 91

5. Teologie kříže → 106

III. Otázky po Ježíši → 123

1. Je Ježíš pravý Bůh? → 133

2. Je Ježíš pravý člověk? → 141

3. „Jsi ten, který má přijít?“ → 149

4. „Za koho mne pokládáte vy?“ → 155

IV. Ježíšův historický proces → 161

1. K otázce původu christologie → 166

2. Ježíšova cesta na kříž → 182

a) Ježíš a zákon: „rouhač“ → 185

b) Ježíš a násilí: „buřič“ → 196

c) Ježíš a Bůh: „opuštěný Bohem“ → 209

V. Eschatologický proces Ježíše Krista → 221

1. Eschatologie a dějiny → 223
2. Ježíšovo vzkříšení z mrtvých → 231
3. Význam kříže vzkříšeného Krista → 249
4. Boží budoucnost ve znamení ukřižovaného → 261

VI. „Ukřižovaný Bůh“ → 273

1. „Smrt Boha“ jako původ křesťanské teologie? → 275
2. Teismus a teologie kříže → 286
3. Teologie kříže a ateismus → 303
4. Učení o dvou přirozenostech a Kristovo utrpení → 317
5. Trojiční teologie kříže → 329
6. Mimo teismus a ateismus → 347
7. Mimo poslušnost i revoltu → 352
8. Trojice a eschatologie → 357
9. Zkušenost lidského života v Božím utrpení (*pathos*) → 373
  - a) Boží apatie a svoboda člověka → 374
  - b) Boží patos a lidská sympatie → 378
  - c) Plnost života v Božích trojičních dějinách → 384

VII. Cesty k psychickému osvobození člověka → 391

1. Psychologická hermeneutika osvobození → 393
2. Vzorce teologicko-psychoanalytického dialogu → 397
3. Zákon potlačování → 404
4. Zákon otcovraždy → 410
5. Princip iluze → 416

VIII. Cesty k politickému osvobození člověka → 427

1. Politická hermeneutika osvobození → 429
2. Politické náboženství → 436
3. Politická teologie kříže → 441

4. Začarované kruhy smrti → 447
5. Cesty k osvobození života → 451
6. Boží proměny v osvobození člověka → 456

Slovníček teologických a jiných odborných pojmů → 461

Předmluva překladatele

Český překlad této Moltmannovy knihy představuje splacení určitého dluhu, který česká teologie setrvale má vůči teologii světové; bylo by totiž záhodno, aby v češtině byla dostupná alespoň hlavní díla teologických klasiků. Jürgen Moltmann (nar. 1926), stále ještě žijící německý reformovaný teolog, se mezi teologické klasiky 20. století počítá už od své první knihy *Teologie naděje* (Theologie der Hoffnung, 1964), která byla záhy přeložena do mnoha jazyků a vzbudila velký ohlas a diskuzi – rozhodně svým eschatologickým důrazem na vzkříšení, ale především důrazem na přítomný a aktuální sociální a politický rozměr Božího království. Tím se Moltmann dostal blízko k důrazům teologie osvobození, která se i na něj leckdy odvolává, a Moltmann sám někdy bývá počítán mezi širší okruh teologů osvobození. Česky ovšem *Teologie naděje* nevyšla, jediným Moltmannovým titulem vydaným v češtině byla doposud jeho ekologická nauka o stvoření *Bůh ve stvoření* (1985, česky 1999).

Nejvýraznější a patrně i teologicky nejdůležitější je přitom v pořadí druhá zásadní Moltmannova kniha: *Ukřižovaný Bůh* (Der gekreuzigte Gott), která vyšla v roce 1972 a jejíž český překlad držíte v ruce. Je to druhý svazek jakési volné trilogie – vedle *Teologie naděje* a *Ukřižovaného Boha* do ní patří ještě *Církev v moci Ducha* (Kirche in der Kraft des Geistes, 1975). Moltmann tu nahlíží celek teologie pokaždé z jiné zásadní teologické perspektivy: v *Teologii naděje* z pohledu vzkříšení, v *Ukřižovaném Bohu* z pohledu Kristova kříže a v *Církví v moci Ducha* z pohledu svatodušních svátků. Jednotlivé knihy se tak ve svém pohledu překrývají, ve svých východiscích se doplňují a představují teologii jako mnoho-
vrstevný způsob přemýšlení.

Od sepsání *Ukřižovaného Boha* dělí tento jeho český překlad už více než 50 let. Dluh české teologie německému klasikovi byl tedy splacen poměrně pozdě, ale díky Alexandru Flekovi a nakladatelství Biblion přece. Kniha samozřejmě nezapře dobu svého vzniku, ať už v pohledu na citovanou literaturu, na některé tehdy vedené polemiky anebo přímo na aktuální dění (jako např. Moltmannem kritizovaná sociální necitlivost církvi či jeho reakce na radikální studentské postoje). Její teologická teze a rozpracování důsledků Kristova kříže však zůstávají nadčasově aktuální a důležité stále. Právě svým důrazem na Kristův kříž a jeho domyšlení v důsledně trojičním rámci se Moltmann nesmazatelně zapsal do dějin teologie.

Křesťanská teologie o Kristův kříž „zakopávala“ od svých nejzazších počátků. Chvíli jí trvalo, než si vyjasnila, že Ježíš Kristus je vtělená druhá osoba Boží Trojice, vtělený Bůh Syn (1. ekumenický koncil v Niceji r. 325), který je tudíž pravý Bůh a pravý člověk zároveň, tj. sjednocuje ve své osobě přirozenost božskou i lidskou (4. ekumenický koncil v Chalcedonu r. 451). O to větším kamenem úrazu se pro ni však stal kříž – Bůh přece nemůže trpět, natož zemřít. Na dlouhá staletí – s výjimkou středověké mystiky, Martina Luthera a Georga W. F. Hegela – se proto už záhy (od 5. ekumenického koncilu v Konstantinopoli r. 553) v křesťanské tradici etablovala zásada, že Ježíš Kristus trpěl a zemřel „v těle“, tedy pouze po své tělesné lidské stránce (lidská duše je dle tradice nesmrtelná – trpěla tedy spolu s tělem, ale nezemřela, smrtí toliko prošla). Tradiční christologie tak balancovala dlouhá staletí mezi Scyllou doketismu (tj. heretického názoru, že Bůh se nakonec utrpení a smrti zcela vyhnul, opustil člověka Ježíše a nechal trpět a zemřít pouze jeho) a Charybdou teopaschitismu (podezřelého učení, že Bůh je schopen trpět

a v Kristu také trpěl) či patripassianismu (který lépe trojičně rozlišuje, ale pořád pro tradici podezřele tvrdí, že se Synem trpěl nějak i Otec). Fakticky trvalo až do 20. století, než se šířeji prosadilo teologické přesvědčení, že hlavní Boží vlastností není apatie a neproměnnost, ale láska, a že Bůh je tedy především Bůh živý, který vstupuje do interakce se svým stvořením a nechává se jím ovlivnit a pohnout. Až teologie 20. století začala hlouběji mluvit o tom, že v Ježíši Kristu trpěl také Bůh sám a ti nejradikálnější došli až k tezi o smrti Boha. Výrazným impulzem, který nelze obejít, zde byly i brutální události II. světové války, reprezentované především hrůzami Osvětlemi.

Nejdále, a přitom ovšem také teologicky nejpoučeněji a nejkompexněji ze všech šel právě Jürgen Moltmann. Jednak ukázal, že hloubku Kristova kříže je možné uchopit pouze na důsledně trojičním základě: bez pojetí Boha jako Trojice by celá řeč o utrpení a smrti Ježíše Krista jako pravého člověka a pravého Boha nedávala žádný smysl. (Moltmannovo „triistické“ pojetí Trojice je ovšem na druhou stranu sporné a je předmětem teologické diskuze.) A jednak se na trojičním půdorysu nebál – konečně, téměř po 2000 letech křesťanské teologie – domyslet smrt Boha v Ježíši Kristu radikálně až do konce: v Ježíši Kristu opravdu umírá druhá osoba božství, Bůh Syn. Tím Otec právě jako Otec Syna trpí také, byť jinak než Syn, a ve smrti Syna zakouší i sám Otec smrt svého otcovství. Stojí zde Bůh proti Bohu, což ukazuje hloubku a závažnost hříchu a smrti, které sahají až do samotného Božího života. Zároveň se na tom ukazuje, že plnou hloubku Kristova kříže je možné uchopit až z jeho překonání, totiž z pohledu vzkříšení. Moltmann proto nemluví paušálně o smrti Boha, ale přesněji o „smrti v Bohu“. To je totiž pointa Kristova kříže: je to událost v Božím životě,

lidská smrt je díky Kristu součástí Božího života, který se ve vzkříšení prokázal jako silnější. Moltmann tak tímto odvážným pojetím konečně doplnil do mozaiky tradice ústřední kamínek, který v ní dlouhá staletí chyběl. Proto je jeho kniha pořád důležitá.¹

Zároveň tím Moltmann přednesl také svoji odpověď na problém Božího působení ve světě tváří v tvář i takovému zlu, jakým byla Osvětim: v Ježíši Kristu se Bůh sám stal součástí světových dějin a jejich krutostí. V Ježíši Kristu trpěl a zemřel také on sám. Nelze na něj tedy již směřovat kritickou otázkou, jak tváří v tvář takovému zlu obtojí jeho dobrota či spravedlnost, protože nezůstal stát mimo. Nezůstává však jen u toho, že spolu se svým lidem trpí a umírá. To by byla chabá útěcha. Ježíšův příběh končí vzkříšením, které se otevírá univerzálně pro všechny. A právě touto nadějí je nesena celá Moltmannova teologie.

Alexandru Flekovi děkuji za to, že s podnětem k překladu přišel, Jankovi Andrýskovi z nakladatelství Biblion za jeho ochotnou asistenci ve všem potřebném, Daniele Ženatě za redakci překladu a Lukáši Královi za jazykovou korekturu. Čtenářům přeji hojně poučení i radost z dobré teologie.

V Praze, v červnu 2023

Petr Gallus

¹ Pro podrobnější a kritickou diskuzi Moltmannova pojetí i celé problematiky smrti Boha zde odkazuji na svoji knihu *Perspektiva vzkříšení*, Praha: Karolinum, 2022.

Několik úvodních poznámek

Kříž nikdo nemiluje a ani ho milovat nelze. A přesto pouze Ukřižovaný přináší svobodu, která proměňuje svět, protože už se nebojí smrti. Ve své době byl Ukřižovaný považovaný za pohoršení a bláznovství. Ani dnes nijak neodpovídá době stavět ho do středu křesťanské víry a teologie. A přesto pouze tato připomínka Ukřižovaného, byť do naší doby neladí, osvobozuje člověka z moci současných faktů, od zákonů a tlaků dějin a otevírá ho pro budoucnost, která už nepotemní. Dnes bude záležet na tom, aby se církve a teologie znovu rozpomněly na ukřižovaného Krista a ukázaly tak světu jeho svobodu – pokud se tedy chtějí stát tím, čím tvrdí, že jsou: totiž Kristovou církví a křesťanskou teologií.

Teologie kříže mě zaměstnává od počátků mého studia teologie. A byť ji příznivci mé *Teologie naděje*, publikované v roce 1964, nezaregistrovali vždy tak zřetelně jako kritici této knihy, přesto věřím, že právě teologie kříže je zásadním průvodním znakem mého teologického myšlení. Začalo to už v době, kdy jsem se coby válečný zajatec za ostnatým drátem poprvé zabýval otázkami křesťanské víry a teologie. Jistě za to vděčím nezapomenutelným přednáškám svých učitelů Hanse Joachima Iwanda, Ernsta Wolfa a Otto Webera o reformační teologii v Göttingen v letech 1948/49. Tehdy se ti z mé generace, kteří přežili, vraceli otrěsení a vyčerpaní z táborů a lazaretů zpět do poslucháren. Teologie, která by nemluvila o Bohu tváří v tvář Bohem opuštěnému Ukřižovanému, by nám tehdy nic neříkala. Ponechme stranou, zda jsme se svými zkušenostmi rozuměli ukřižovanému Kristu lépe než jiní. Zkušenosti druhých nelze opakovat. Však o nich člověk sám mluví také jen proto, aby vysvětlil, proč je tak fascinován tím, co chce sdělit. Důležité nejsou zkušenosti, ale ten, jehož v nich člověk zakouší. Na teologii kříže,

kteřá nás tehdy zasáhla a poskytla nám pevnou půdu pod nohama, jsem si znovu vzpomněl později, když různá nadějí motivovaná hnutí v 60. letech narazila na přehnaně tvrdý odpor a tvrdé odpůrce, takže se mnozí naděje vzdali, aby se napůl rezignovaně znovu přizpůsobili běhu věcí anebo aby na základě úplné rezignace odešli do jakési vnitřní emigrace. Mluvím jen sám za sebe, ale při zklamání z konce „socialismu s lidskou tváří“ v ČSSR a s koncem hnutí za občanská práva v USA a také v pohledu na snad pouze dočasné zastavení reform v ekumenickém hnutí a v katolické církvi, které na 2. vatikánském koncilu a na konferenci v Uppsale v roce 1968 tak důvěryhodně začaly, vstoupilo do centra naděje a odporu znovu to, co je hnacím základem všech nových horizontů ve společnosti i v církvi: Kristův kříž.

Sociologicky, psychologicky i ideologicky oprávněnou kritiku církve a teologie, kterou jsme našťěstí zažili, lze přijmout a prohloubit pouze pomocí kritické teologie kříže. Existuje totiž vnitřní kritérium každé teologie a církve, která si činí nárok na křesťanskost, a toto kritérium sahá daleko za veškerou politickou, ideologickou i psychologickou kritiku zvenku: tím kritériem je Ukřižovaný sám. Pokud se církve, teologie a různé formy víry odvolávají na něho – a odvolávat se na něho musejí, pokud chtějí být křesťanské –, pak se odvolávají na svého nejtvrďšího soudce i na svého nejradikálnějšího osvoboditele ze lži a ješitnosti, z touhy po moci a ze strachu. Církve, věřící i různé teologie je třeba vzít za slovo. Tímto slovem je však „slovo o kříži“. Toto slovo je kritériem jejich pravdy, a proto je také kritikou jejich nepravdy. Krize církve v současné společnosti není pouze krizí nepřizpůsobivosti církve či jejího uzavírání se do vlastního ghetta, nýbrž je to krize její vlastní existence jako církve ukřižovaného Krista. Každá trefná kritika církve zvenku je pouze odkazem

na její vlastní vnitřní christologickou krizi. Otázka církve, byť je pro konzervativce i progresivisty sebevíce nepřijemná, je pouze malou předehrou vnitřní krize, protože pouze na Kristu samotném se rozhoduje o tom, co křesťanská církev je a co křesťanská církev není. To, zda se křesťanstvo v odcizené, rozdělené a tísněné společnosti stane samo odcizeným, rozděleným a komplicem útlaku, se nakonec rozhoduje v tom, zda pro ni je ukřižovaný cizinec, anebo Pán, který určuje její existenci. Někteří namítali, že je ještě příliš brzy tuto otázku v církvích a církevních společenstvích klást, protože církve ještě nedosáhly ani takové otevřenosti vůči světu, jíž dosáhla společnost; že se církve ještě nezačaly ideologicky ani prakticky zabývat právem sekulárních hnutí za svobodu a jejich kritikou, a už by jim někdo chtěl připomínat jejich vlastní základy. Oprávnění této taktické námitky rozumím, ale nemyslím si, že by vedla dále než k přizpůsobení zastaralých forem církve formám novějším. Křesťanská církev a křesťanská teologie podle mého získají relevanci pro problémy moderního světa pouze tehdy, když odhalí „tvrdé jádro“ své identity v ukřižovaném Kristu a vystaví se spolu se společností, v níž žijí, jeho palčivé kritice. Ideologická a politická kritika zvenku mohou teologii a církev přimět jen k tomu, aby odhalily své nejvlastnější centrum a už ho dále neschovávaly za cizími převleky z minulosti i současnosti. Víra, církev a teologie mají ukázat, co vlastně věří o onom muži z Nazareta, ukřižovaném pod Ponciem Pilátem, co od něj očekávají a jaké praktické důsledky z toho hodlají vyvodit. Ukřižovaný Kristus je sám výzvou pro křesťanskou teologii a církev, které se odvažují označovat se jeho jménem.

Jaká teologie kříže mu ale odpovídá a jaká je dnes potřeba? Teologie kříže sice má určitou tradici, ale nikdy nebyla oblíbená. Vychází od Pavla, jemuž se právem připisuje

založení teologie kříže, přeskakuje k Lutherovi, u něhož se objevuje výslovně, a byla a je přítomná v pronásledovaných společenstvích chudých a utlačovaných. Ve svébytné podobě ji znovu oživil Zinzendorf. Formovala tu lepší část rané dialektické teologie a lutherovské renesance ve 20. letech. Martin Kähler prohlásil ve známé přednášce z roku 1911 Kristův kříž za „základ a míru christologie“, sám ale tuto zásadu bohužel neudržel. Teologie kříže byla u všech výše uvedených relevantní pouze v rámci lidské bídy a spásy, byť někteří dokázali udělat pár kroků ještě i kousek dál.

Začít dnes znovu s teologií kříže znamená vyvarovat se jednostrannosti tradice a chápat Ukřižovaného ve světle a v souvislosti jeho vzkříšení a následně v souvislosti se svobodou a nadějí.

Začít dnes znovu s teologií kříže znamená vykročit za hranice učení o spáse a ptát se po nutné revoluci v pojmu Boha. Kdo je ten Bůh, který je přítomný v kříži Bohem opuštěného Krista?

Rozpracovávat dnes dál teologii kříže znamená vykročit za starost o osobní spásu a ptát se po osvobození člověka a po jeho novém vztahu k realitě začarovaných kruhů v jeho společnosti. Kdo je pravý člověk tváří v tvář synu člověka, který byl vyvržen ven a vzkříšen do Boží svobody?

A konečně, provádět dnes teologii kříže znamená vzít vážně reformační teologii v jejích kritických reformačních nárocích a rozvinout je přes kritiku církve až ke kritice společnosti. Co znamená připomínka ukřižovaného Boha v oficiálně optimistické společnosti, která jde přes mnoho mrtvol?

Nakonec však jde o radikální křesťanskost teologie a církve. Ježíš zemřel s výkřikem po Bohu: „Bože můj, proč jsi mě opustil?“ Každá křesťanská teologie a každá křesťanská

existence je v zásadě odpovědí na tuto otázku umírajícího Ježíše. I ateismus všech protestů a metafyzických revolt proti Bohu je odpovědí na tuto otázku. Buď je Bohem opuštěný Ježíš koncem každé teologie, anebo je začátkem specificky křesťanské, a tím kritické a osvobozující teologie a existence. Čím vážněji vezmeme „kříž skutečnosti“, tím více se Ukřižovaný stane kritériem teologie vůbec. Nejde o abstraktní teologii kříže a utrpení, nýbrž o teologii Ukřižovaného.

Teď by se mě někdo mohl zeptat: proč po „teologii naděje“ tento obrat k teologii kříže? Několik důvodů už jsem uvedl. Jedná se zde ale věcně skutečně o krok zpět? „Pročpak se Moltmann vrátil od příliš hlasité blochovské hudby krok za krokem zpět k tlumenější eschatologii kříže?“ ptal se souhlasně Wolf-Dieter Marsch. Pro mě samotného však tento krok není žádným ústupem od velikonočních polnic k velkopátečním žalozpěvům. Chtěl bych ukázat, že teologie kříže není nic jiného než opačná strana křesťanské teologie naděje, protože jejím jádrem je vzkříšení *Ukřižovaného*. *Teologii naděje*, jak se v ní lze také dočíst, jsem rozvrhoval už jako eschatologii kříže. V této knize se proto nemůže jednat o krok zpět. Pokud *Teologie naděje* začínala vzkříšením Ukřižovaného, pak se nyní pohled převrací ke kříži Vzkříšeného. Šlo-li tehdy o připomínku Krista v modu *naděje* v jeho budoucnost, jde teď o naději v modu *připomínky* jeho smrti. Stála-li tam v popředí *předjímka* Boží budoucnosti v zaslíbeních a nadějích, jde zde o chápání *vtělení* této budoucnosti skrze příběh Kristova utrpení do příběhu utrpení světa. Po filosofii naděje Ernsta Blocha proto teď navazuji na otázky „negativní dialektiky“ a „kritické teorie“ Theodora W. Adorna a Maxe Horkheimera a na zkušenosti a poznatky rané dialektické teologie a existenciální filosofie. Bez vnímání bolesti ze všeho negativního nemůže být křesťanská naděje

realistická a osvobozující. Tato teologie kříže tak nejde „krok za krokem zpět“, nýbrž chce naopak teologii naděje učinit konkrétnější a spojit její mobilizující vize s nutnými postoji odporu. V tomto prohloubení teologie naděje jsem za jedno s Johannem Baptistem Metzem, který už několik let spojuje svoji kriticko-politickou eschatologii stále silněji s „nebezpečnými připomínkami“ Kristova utrpení a smrti. I Ernst Bloch je čím dál tím více zneklidňován problémem zla i filosofickou a teologickou neschopností tento problém pojmově uchopit. Stejně tak by se nikdo neměl cítit ukonejšěn, pokud se nyní v nadpisech už neobjevuje téma „teologie revoluce“. Revoluce všech náboženských, kulturních a politických hodnot, která vychází od Ukřižovaného, ještě čeká na svůj čas.

Dílčí myšlenky a části této knihy jsem proslovil v přednáškách na různých evropských a amerických univerzitách. Diskutoval jsem o nich se svými studenty v přednáškách a seminářích na tübingenské univerzitě. Děkuji za kritické podněty všem, kdo do rozhovoru přispěli. Děkuji svým asistentům, kteří mě povzbuzovali, abych teologii kříže vypracoval. Jsou to: Dr. Karl-Adolf Bauer, Dr. Reiner Strunk, Dr. Rudolf Weth a Gerhard M. Martin. Děkuji Douglassi Meeksovi, Danieli Louwovi, E. P. van de Beekovi, Rafaelu Severovi, Herwigu Artsovi a Martinu Tripolemu, kteří o mé teologii napsali své disertace a donutili mě dále přemýšlet o mé vlastní cestě. Michael Welker provázal tento rukopis průběžně kritickými korekturami. Za to mu patří zvláštní dík.

Mám před očima obraz *Žluté ukřižování* od Marca Chagalla. Vyobrazuje zjevení Ukřižovaného v apokalyptické situaci: lidé topící se v moři, lidé bez domova na útěku, z pozadí žlutě prozařuje oheň. Spolu s Ukřižovaným se zjevuje anděl

s polnicí a s otevřenou knihou života. Tento obraz mě provázel dlouho. Symbolizuje kříž v horizontu světa a je možné ho vzít jako symbolické vyjádření následujících myšlenek. Symbol zve k promýšlení (Paul Ricoeur). Symbol kříže zve k novému promýšlení. Ani tato kniha tak nechce dogmaticky uzavřít diskuzi, nýbrž stejně jako symbol pozvat k promýšlení a novému promýšlení.

V Tübingen na Velký pátek 1972

Jürgen Moltmann

Identita a relevance víry

Pokud křesťanská teologie nachází své vnitřní kritérium coby křesťanská teologie v Ukřižovaném, vracíme se tím zpět k Lutherově lapidární větě: „*Crux probat omnia*.“¹ V křesťanství je kříž dokladem všeho, co si zaslouží název „křesťanské“. A smíme dodat: tímto dokladem je kříž a nic jiného, protože kříž všechno ostatní vyvrací a vylučuje z křesťanství synkretistické momenty. To zní tvrdě. Takový tón je pro mnohé nesympatický a nmoderní, pro jiné zase pravověrný a ortodoxní. Budu se snažit obě strany zklamat.

Chceme-li křesťanskou teologii přimět, aby se vyjevila jako křesťanská, neděje se to abstraktně a v bezčasí nebo na základě prosté vůle k sebeprosazení, nýbrž má to uprostřed současných problémů své určité a vymezené místo. Křesťanská existence, ať už na rovině teologií, církví či lidí, prožívá dnes více než kdy jindy dvojitou krizi: *krizi relevance* a *krizi identity*. Obě krize spolu komplementárně souvisejí. Čím více se teologie a církev snaží být v současných problémech relevantní, tím hlouběji upadá do krize své vlastní křesťanské identity. Čím více se snaží prosadit svoji identitu v tradičních dogmatech, rituálech a morálních představách, tím více se stává irelevantní a nevěrohodnou. Tuto dvojitou krizi lze trefně označit jako *identity-involvement-dilemma* (dilema mezi uchováním vlastní identity a zapojením do společenských změn). Podíváme se na to, do jaké míry vede reflexe kříže v těchto konkrétních zkušenostech dvojitě krize k projasnění toho, čím by křesťanská identita a křesťanská relevance v kritické solidaritě se současníky mohla být.

*

1 Martin Luther, WA 5, 179, 31. *Crux probat omnia* = Kříž je zkušebním kamenem všeho (pozn. překl.).

1. Krize relevance křesťanského života

Zápasy o obnovu teologie a církví začaly obecným a nevyhnutelným vhladem do stále širší krize relevance a věrohodnosti všeho křesťanského. Po určité době nerušené obnovy církví a teologie v naší společnosti v poválečné době došli mnozí – obzvláště ti, do nichž církev vkládaly naděje na obnovu, tedy studenti teologie – k jasnému poznatku, že tato církev, která pouze pokračuje ve své dosavadní podobě a ideologii, ztrácí kontakt s vědeckou, sociální a politickou skutečností svého okolí a že ho vlastně v mnoha ohledech už ztratila. Její věrohodnost nezadržitelně mizí, ačkoli si ji doma do jisté míry získala díky opakovanému odporu v dobách národního socialismu a „Německých křesťanů“ a ačkoli svoji věrohodnost prokázala i tím, že církev přetrvala dokonce i tam, kde se koncem války a po ní většina veřejných institucí zhroutila.

Kvůli ztrátě kontaktu a kvůli slepotě vůči skutečnosti jsou teologie a církve stále zbytečnější. Mnoho lidí studium teologie nebo farářské a kněžské úřady či své řády opouští, studují sociologii, psychologii nebo revoluci a pracují v chudinských čtvrtích naší společnosti, protože mají pocit, že tím více přispějí k řešení konfliktů naší rozervané společnosti.² Stará teologie, kterou se učili, jim připadá jako zkamenělina z nějaké dávno minulé doby. Fundamentalismus dělá z Bible strnulou autoritu, jíž nelze klást žádné kritické otázky. Dogmatismus zmrazuje živou křesťanskou tradici. Běžný náboženský konzervatismus brání pohybu liturgie a křesťanská

² Srov. k tomu „otevřenou předmluvu“ Hanse Künga: *Unfehlbar? Eine Anfrage*, Zürich: Benzinger, 1970, 9nn, a Richard P. McBrien, *Do we need the Church?*, New York: Harper & Row, 1969.

Jürgen Moltmann

**Ukřižovaný Bůh: Kristův kříž jako základ a kritika
křesťanské teologie**

Z německého originálu *Der gekreuzigte Gott. Das Kreuz Christi als Grund und Kritik christlicher Theologie*,
vydaného nakladatelstvím Chr. Kaiser/Gütersloher
Verlagshaus v roce 1972 a 2002,
přeložil Petr Gallus.

Odovědný redaktor Alexandr Flek

Jazyková redakce Daniela Ženatá

Převod básnických textů: Jakub Lev Houdek
a Alexandr Flek

Obálka a grafická úprava Kamila Kučerová

Sazba písmem Inka Luboš Kendra

Vydalo nakladatelství Biblion

v Praze roku 2023

Vytiskly Tiskárny Havlíčkův Brod, a. s.

Vydání první, 468 stran

ISBN 978-80-88642-00-8

biblion, z. s.

rooseveltova 49

160 00 praha 6

info@biblion.cz

www.biblion.cz